

Луганець Микола Руденко — Герой України До уроку позакласного читання "Українські письменники — лауреати Національної премії України імені Тараса Шевченка"

Олексій Неживий,
професор Луганського національного університету
імені Тараса Шевченка

Для уроку позакласного читання розглядається життєвий і творчий шлях видатного українського письменника, лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка, уродженця Луганщини Миколи Даниловича Руденка.

Ключові слова: Микола Руденко, лауреати Шевченківської премії, позакласне читання, архівне джерело.

Не тільки териконами, шахтами, великими промисловими підприємствами знаний наш край — Луганщина. З давніх-давен тут розвивається найдорожче — духовна національна культура українського народу. Саме українська література представлена іменами видатних митців — лауреатів Національної премії України імені Тараса Шевченка, що є красномовним запереченням якоїсь особливої "культури Донбасу, чи навіть якоїсь регіональної літератури. У різні роки Шевченківськими лауреатами стали Володимир Сосюра, Микола Руденко, Іван і Надія Світличні, Василь Голобородько. Сюди варто додати й Григора Тютюнника, адже майже десять років життя якого пов'язано з Луганщиною, тут він розпочався як український письменник.

Про життя й творчість нашого земляка-луганця, правозахисника й письменника, Героя України Миколу Руденка й поведемо сьогодні розповідь. Тепер творчість митця широко znana. Навіть на Луганщині є його літературний музей, а точніше невеличка кімната в Білівській гімназії, що з грудня 2005 носить його ім'я. Селище Біле Лутугінського району знаходиться неподалік села Юр'івки, де Микола Данилович Руденко й народився 19 грудня 1920 року. Більше ніяких пам'яток і меморіальних місць, пов'язаних з ім'ям Миколи Руденка, на Луганщині не засвідчено.

Хоча за останні роки в обласному центрі споруджено навіть бронзові пам'ятники письменникам, чие життя пов'язане з нашим краєм. Видані також книги, приурочені до ювілею, в музеї міста обладнано спеціальну меморіальну експозицію. Правда один письменник, а це Михайло Матусовський, мешкав тут до повноліття, потім переїхав до Москви, а відомі своїми естрадними піснями Тетяна Снежина в Луганську жила півроку від народження. Цим нагадуванням ми аж ніяк не ставимо під сумнів увічнення пам'яті талановитих митців. Але ж хочеться нагадати, що Луганщина є споконвіку рідною землею і для українських письменників Володимира Сосюри, Івана й Надії Світличних, того ж Миколи Руденка, творчість яких відзначена Національною премією України імені Тараса Шевченка, однак їх ювілейні дати в останні роки чомусь не супроводжувалися встановленням величних пам'яток і виданням розкішних книг за кошти обласного бюджету.

Думається, що саме в незалежній Україні мав би зростати інтерес до творчої спадщини Миколи Руденка, варто згадати хоча б його дослідження "Енергія прогресу", "Економічні монолози". Викликає захоплення його тверда й нехитна громадянська позиція правозахисника, а філософська поезія ввійшла до найкращих надбань української літератури.

Невелике село Юр'івка. До обласного центру, як мовиться, рукою подати: якісь десять хвилин їзди на автомобілі. Звичайний, чи по-літературному, типовий краєвид. Видніються нові і вже давні терикони. По підгір'ю тут і там туляться хатки. Та й село це розташувалося в якійсь улоговині, чи точніше, в балці. А терикони й пагорби і близько й подалік немовби не тільки вічні вартові того, що споконвіку відбувається на землі, а ще — вони тримають постійний зв'язок Землі й Космосу.

Його дитинство зіткнулося з нещастям; коли хлопчикові було шість років, загинув у шахті батько. Отож навчання в школі змушений був поєднувати із нелегкою працею. У 1939 році закінчив у сусідньому селищі Сутоган десятирічку. Не одного дня доводилося ходити пішки до школи, і якийсь безликий незмінний для когось краєвид ставав все ріднішим, щоб запам'ятися на все життя, а потім стати частиною поетичного й наукового світобачення. Можливо, тут вперше задумався над величчю й вічністю природи, яка знаходить у собі сили змінюватися щодень та щороку обдаровувати людей плодами земними.

Вона ж, тобто природа, стала справжньою рятівницею й у той страхітливий рік, коли нелюди відбирали життя в мільйонів українців. Це згадується найжорстокіший у ХХ столітті 1933 рік — рік організованого тоталітарним режимом голодомору. Тоді найбільше потерпало, а точніше вигибало, українське село. Цього поет не може забути ніколи, і поезія "Акація" стала його голосом правди:

*На схилі кам'янистому
Росла вона, стара.
Її цвітінню чистому
Раділа дівчора.
В голодний рік, приречений,
У смерті на межі,
Ковтали ми напечені
З її суцвіть коржі.*

Стверджують, що кожний поет починається з дитинства. Отож Микола Руденко на все життя зберіг надзвичайно глибоке відчуття Правди у всіх виявах людської діяльності. А тоді, в його далекій юності, на особистість мало звертали увагу. Адже достатньо було, за висловом одного з "вождів", відчувати себе "коліщатком і гвинтиком єдиного механізму".

Все ж таки здібний юнак після здобуття середньої освіти вступає на філологічний факультет Київського університету. Та довго вчитись йому не довелося, бо призвали в армію і довірили, зваживши на шахтарсько-бідняцьке походження, охороняти Кремль.

В роки війни вже політрук Микола Руденко воював у блокадному Ленінграді, був тяжко поранений. Майже рік лікувався, а потім знову повернувся на фронт. Про особисту відвагу свідчили бойові нагороди та звання капітана.

Вже в наступному після демобілізації році — 1947 — виходить його перша поетична збірка "З походу". Невдовзі Микола Руденко стає головним редактором журналу "Дніпро" та секретарем партійної організації Спілки письменників України. Звісно, запорукою цьому була довіра до колишнього пораненого фронтовика, молодого талановитого поета із шахтарським соціальним походженням. Отож виходять одна по одній збірки поезій, а також два романи: "Вітер в обличчя" (1955) й "Остання шабля" (1959), збірка оповідань і нарисів "Біла акація" (1969).

Цікаво, що найбільш виважену рецензію на роман "Остання шабля" ми знаходимо в літературно-критичній статті теж нашого земляка, Івана Олексійовича Світличного, "Людина приїздить на село...", що вийшла друком у журналі "Вітчизна" (1961. — №4). Аналізуючи подібні за тематикою твори, тобто прозу, присвячену післявоєнному селу, критик доходить висновку, що більшість авторів, і Микола Руденко в першу чергу, відтворюють справді реалістичну картину зубожілого колгоспного села. От тільки вихід із затяжної катастрофи надто простий: приїздить в село комуніст, як правило колишній фронтовик, і все змінюється на краще...

Що тут сказати? Тільки те, що всі письменники в п'ятдесяті роки були особливо здавлені лещатами соціалістичного реалізму і будь-які відступи були просто неможливі. Однак з початком шістдесятих років у творчості Миколи Руденка відбуваються істотні зміни. Потім дехто з літературних критиків назве це зміною в світогляді. До цього слід сказати, що світобачення будь-якої людини, а тим більше письменника, не може змінитися за рік чи два. А в період соціалістичного реалізму, декларованого панівною ідеологією як провідний творчий метод, просто особистісне світовідчуття не могло виражатися повною мірою, бо в офіційному мистецтві існував штучний "колективний світогляд", підпорядкований зверхності ідеї в житті людини.

Однак на початку шістдесятих років після відомих змін у суспільному житті також змінюється й творче обличчя деяких українських письменників. Думається, що й народження такої літературно-естетичної течії, яка потім дістала назву "шістдесятництво", було б просто неможливе без участі талановитих письменників старшого покоління, які гостро відчували необхідність правди як в житті, так і в мистецтві. До таких належав і Микола Руденко. Вже в його статті "Поезія і полярність", яка була опублікована газетою "Літературна Україна" 30 січня 1962 року, говорилося про обов'язок поета перед суспільством.

Однак найбільш яскраво рушійні зміни стали відчутні в поезії. У триптиху "Мати" (1963), цьому своєрідному звертанні не тільки до жінки-матері, що трудиться повсякчас, але й до матері-Вітчизни, читаємо:

*Десь вимахують крани високих споруд,
Ти ж заснеш восени при нетопленій печі.
І сотисячний хор співає твій труд,
— Та ніхто не піддасть тобі клунок на плечі.*

Така глибина правдивості нагадує поезії молодого Василя Симоненка, одного з найяскравіших постатей шістдесятництва. І як своєрідне кредо — творчий заповіт — звучали поетичні рядки Миколи Руденка:

Україно!..

З твоєї легкої руки

Не боронь мені стати твоїм перегноєм.

Хай виростають у череп шорсткі корінці,

Вибираючи з мене земне і небесне.

Прийде віщий туман,

і в його молоці

Невгасима зоря над землею воскресне.

Сонце зніме утому з натомлених рук,

Всесвіт кине на плечі блакитну кирею...

Кизякова,

соллом'яна,

чорна від мук, —

Станеш ти, Україно, тією зорею.

Здавалося, що вже не зупинити голос правди в оновленій літературі шістдесятих років, яка продовжила традиції української класичної літератури. Одна з головних це гуманізм у мистецтві, за яким життя людини має стати вищим будь-якої політичної ідеї, якими б гучними гаслами та не прикривалася. Точніше кажучи, кращі надбання вітчизняної літератури відстоювали еволюційний характер розвитку суспільства, цим самим зближуючи його з правітними законами природи й Космосу. В іншому разі — злавлення життів, людські трагедії...

Прагнення осмислити вселюдські проблеми надавали віршам Миколи Руденка все більшої філософичності, що теж єднало його із шістдесятництвом. Такі поезії, як правило, вступали в пряме протиріччя із прикрашеною дійсністю.

Світе, світе!..

Де в тобі кордон?..

То навіщо ж люди наплели

Тих дротів і сотні мегатонн

Загатили в атомні стволи?..

Тут, крім влади Сонця і зірок,

Ані меж, ні повелінь нема.

Там за слово чи за вільний крок —

Куля в спину, табір чи тюрма.

Зрозуміло, що недовга "ідеологічна відлига" швидко закінчилася і пробитися до читача справжньої поезії ставало все важче. У 1968 році була опублікована поетична книга із промовистою й символічною назвою "Всесвіт у тобі", в 1971 збірка лірики "Оновлення" та повість-феєрія "Народжений блискавкою". Потім книги Миколи Руденка не друкувалися в Україні довгі роки.

Болісне шукання талановитої особистості відображено в романі "Орлова балка". Разом з тим цей твір тягнє до вічної проблеми — екології духовності, яку можна вирішити тільки осмисливши призначення людини на землі та невідворотний зв'язок життя поколінь із всесвітом. До речі, події, відображені в романі, відбуваються в шахтарському краї, майже денаціоналізованому, зі сплюндрованою природою. Але все ж таки певний оптимізм і віру в завтрашній день викликає художнє полотно молодого митця...

І хоча в першу чергу Микола Руденко надсилав свої твори на адресу ЦК партії, його виключили з партії, а 27 травня 1975 року — і з Спілки письменників України. Репресивні сили арештовують його. На початку лютого 1976 року примусово поміщають до психоневрологічної клініки. Однак бажання боротися за справедливість у Миколи Руденка все наростає. Разом із своїми однодумцями він у листопаді 1976 року повідомляє про створення Української Громадської Групи Сприяння Виконанню Гельсінських Угод. (Досить

детально про це говориться у виданнях: Український правозахисний рух. — Торонто: Смолоскип, 1978; Українська Гельсінська група. Документи й матеріали, — Торонто: Смолоскип, 1983.)

Подальша доля талановитого письменника та вченого-дослідника була ще більш трагічною: у липні 1977 року М.Д. Руденка було засуджено на сім років ув'язнення та на п'ять років заслання. Один із його найближчих побратимів, відомий правозахисник Петро Григоренко, писав, що, хвилюючись за Миколу Руденка, рівно через місяць прочитав його вірш і зрозумів, що він ніколи не зрадить ні діла, ні друзів... Вірш той називався "Так просто все: напишеш каяття". Тепер він уже звучить не тільки як художнє відтворення зовсім недалекої дійсності, а й своєрідне життєве й творче кредо митця.

У таборах Микола Руденко продовжував писати, не зважаючи на нестерпні умови для творчості. За кордоном продовжували друкуватися його книги, які свідчили про велику силу таланту митця і його віру в майбутнє України:

*Моїх чуттів розвіяна руїна
Нагадує в пісках померлу річку.
Та є ще Бог... І є ще Україна...
Для них я збережу у грудях свічку.*

Рідна Вітчизна постає для поета в різних часових вимірах, адже нерідко він звертається до історичного, як, наприклад, у поемі "Цар Буж". Більші поетичні можливості для цього Микола Руденко знаходить у поемах. Його ліро-епічні твори не такі вже й великі за обсягом. Адже це теж ознака індивідуального творчого стилю: в кількох віршованих строфах відтворити і характери, й сюжетну канву, і, що найголовніше, врешті-решт висловити головну ідею:

*І усі, хто став уже корінням
(Сотні тисяч — Бужеві сини),
Мов перед новітнім сотворінням,
З-під землі виходять на лани.*

*А над ними котиться у полі
Голос із далекої доби:
— Без держави нам не мати волі.
Без держави — ми навік раби.*

Український літературознавець із Мюнхена Ігор Качуровський наголошує, що багато віршів Миколи Руденка мають характер поетичного документа: "Якою мірою постає ліричного героя цієї книги збігається з особою самого поета? Не знаючи особисто автора, тяжко було б відповісти на це питання, але задокументована й припечатана судовим вироком його діяльність на користь України й Людства свідчить, що між цими двома постатями, мабуть, узагалі немає розбіжності..."

Після ув'язнення в концтаборі та заслання Микола Руденко разом із дружиною Раїсою (вона теж відбувала несправедливе покарання) були позбавлені громадянства і виїхали до США. Повернення письменника на рідну землю змогло відбутися тільки в оновленій Україні. Влітку 1992 року Микола Руденко побував у рідному з дитинства краї, на Луганщині. В обласній бібліотеці відбувся літературний вечір. Незабутніми залишилися зустрічі з рідними та знайомими людьми.

У 1993 році за роман "Орлова балка" та поетичну збірку "Поезії" Микола Руденко був відзначений Державною премією України імені Тараса Шевченка. Коли на Луганщині в 1998 році проходило Міжнародне Шевченківське свято "В сім'ї вольній, новій", наш славний земляк був його почесним гостем.

Микола Руденка свідомо обрав свій нелегкий, але чесний життєвий шлях, коли виступив проти тодішньої державної та ідеологічної системи. Що ж чекало воїна-фронтовика, інваліда війни, успішного письменника, колишнього секретаря парткому письменницької організації?

У 1974 році Миколу Руденка виключають з КПРС, спочатку одногослоно на засіданні бюро парторганізації журналу "Вітчизна", де він був на обліку. На засіданні парткому Київської організації СПУ проти виключення голосував тільки Юрій Збанацький. Як писав у спогадах Миколи Руденко "Найбільше диво — життя", відразу після війни разом із Дмитром Білоусом і Олесем Гончарем він допоміг молодому письменникові, який в роки війни командував партизанським загonom, врятуватися від переслідувань високого компартійного керівника та ще й колишнього секретаря підпільного обкому партії... Якраз у журналі "Дніпро", коли редактором був Микола Руденко, друкувався перший роман Юрія Збанацького "Таємниця Соколиного бору".

Однак уже через рік, коли переслідуваного організації КДБ Миколу Руденка, за їх же вказівкою, виключали із Спілки письменників, навіть Герой Радянського Союзу став слухняним гвинтиком у тодішній репресивній системі. Для документального підтвердження наводимо частину протоколу засідання правління Київської організації СПУ, при цьому прізвищ письменників, які брали участь в обговоренні, не називаємо, а для більш зацікавлених скажемо, що цей документ зберігається в Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України.

Отже, протокол №3 засідання правління Київської організації Спілки письменників України від 20 травня 1975 року

Присутні із 47 членів правління 32

Головує Ю. Збанацький

На порядку денному кілька питань. Перше — участь київських письменників у боротьбі за перетворення Києва в зразкове соціалістичне місто.

П'ятим питанням значиться: персональні справи М.Руденка та Г.Тютюнника.

"Слухали: інформацію першого секретаря правління Київської організації Ю. Збанацького про персональну справу члена організації Миколи Руденка.

Микола Руденко своєю поведінкою і творчістю поставив себе поза письменницькою організацією. Побутовий розклад привів його до серйозних помилок у творчості, його фантастика поєднувана з ідеалізмом, з ворожими концепціями марксизму-ленінізму. Мовляв, марксизм дав людству теоретичні основи для руйнування старого світу, ленінізм дав практичні засоби його руйнування, але тільки М. Руденко накреслив шляхи будівництва нового світу. За Руденком, необхідно перш за все ліквідувати колгоспи, тобто соціалістичний сектор в сільському господарстві, а радянську владу "поліпшити", модифікувати так, як цього хоче М. Руденко та його друзі Сахаров, Некрасов. Солженіцин та т. зв. "Американська ліга".

Свого часу М. Руденко за побутові та ідейні вивихи, несумісні з вимогами Статуту КПРС, був виключений з лав Комуністичної партії. Але ні інші численні попередження на нього не вплинули. Зараз ним займаються органи. Недавно у нього на квартирі було вилучено багато антирадянських матеріалів. М. Руденко заявив, що Спілка йому ні до чого, що він із Сахаровим працює над твором про Радянський Союз. В розмовах поводиться визивно, зарозуміло, зневажаючи письменницький колектив і взагалі радянські порядки.

Ми його запросили на Секретаріат для розмови, але він не з'явився. Згодом двічі листом і телеграмою пропонували йому прибути на засідання правління, на що він відповів двома не дуже дотепними, але зневажливими листами.

Отже, ми маємо повне моральне право розглядати і вирішувати справу М.Руденка в його відсутність.

Н. Кащук — Мене як і всіх, до глибини душі обурює поведінка М.Руденка. Однак виникає думка, що може він психічно хворий і варто зробити на цей предмет медичну експертизу?

Д. Бакуменко — намагається підтримати цю думку. "Тим більше. Що М. Руденко був свого часу нашим товаришем і добрим письменником".

Ю. Збанацький. Від свідомої контрреволюції, антирадянщини ліки одні. Я пропоную переродження Руденка із членів Київської організації Спілки письменників України виключити за дії несумісні з вимогами Статуту Спілки письменників Радянського Союзу.

УХВАЛИЛИ: одноголосно

Руденка Миколу Даниловича за дії несумісні з вимогами Статуту Спілки письменників СРСР. Із членів Київської організації СПУ — виключити". [1, арк. 22 — 23]

А що ж Григорій Тютюнник, персональну справу якого письменницькі чиновники долею випадку поєднали із виключенням Миколи Руденка? А може, це теж був задалегідь продуманий метод виховання непокірного,

якого вкотре допитували "про негідну поведінку члена організації, який в нетверезому стані образив старших товаришів"?

Не знаємо тепер, як реагував тоді на виключення Миколи Руденка саме Григорій Тютюнник. Але те, що подібну картину морального знищення насильницькою системою Героя Радянського Союзу талановитий митець відобразив за багато років наперед у своєму оповіданні "Смерть кавалера" (тобто кавалера Золотої Зірки за подвиг на війні), сумніву немає. Тому й друкувався цей літературний твір за життя автора тільки двічі: у журналі "Зміна" (1965, №1) і в першій книзі "Зав'язь" (1966 р.)

А Микола Руденко став Героєм уже незалежної України в 2000 році. Свою земну місію він виконав чесно, а тому достойного вшанування його пам'яті насамперед потребуємо ми — живі.

Література

1. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, м. Київ (ЦДАМЛМ України), ф.1098, оп.1, спр.81, арк. 22—24.

2. Неживий О. Освячені Шевченковим ім'ям. — Луганськ. Світлиця, 1998. — 102 с.

3. Руденко М.Д. Вибране: Вірші та поеми (1936—2002) / Упорядкування, передмова і післямова Талалаєва Л.М. — К.: Дніпро, 2004. — 800 с.

К уроку внеклассного чтения рассматривается жизненный и творческий путь выдающегося украинского писателя, лауреата Национальной премии Украины имени Тараса Шевченко, уроженца Луганской области Николая Даниловича Руденко.

Ключевые слова: Николай Руденко, лауреаты Шевченковской премии, внеклассное чтение, архивный источник.

Life journey and creative career of the outstanding Ukrainian writer, laureate of the National Taras Shevchenko literary prize, native of Luhanshyna, Mykola Danylovych Rudenko, was chosen for the extracurricular class.

Key words: Mykola Rudenko, laureate of the National Taras Shevchenko literary prize, archival source.

До уваги учасників конкурсу

"І щоб його духом запліднити українську ниву"

Шановні колеги! Всеукраїнський конкурс, присвячений 200-літтю від дня народження **Тараса Григоровича Шевченка**, триває.

Номінації конкурсу:

- 1. Вивчення творчості Т.Г. Шевченка в школі.**
- 2. Нове прочитання літературної спадщини Великого Кобзаря (нове у шевченкознавстві).**
- 3. Письменники — лауреати Шевченківської премії (за 2004—2014 рр.).**

Запрошуємо до участі в конкурсі учителів-практиків, методистів, науковців — усіх, хто хоче прилучитися до важливої справи виховання читача на шляху подолання "узвичаєних поверхових уявлень про великого поета", пробудження у дітей високих почуттів, духовного зростання, навчання добра, правди, краси і любові, "віри в силу морального поступу" — основ Шевченкового життя і творчості.

Зауважимо, обсяг поданих на конкурс статей — 10—12 сторінок друкованого тексту (вимоги до їх оформлення читайте у №1 за 2013 рік). Крайні матеріали будуть опубліковані в нашому часописі.

Не забудьте вказати свою адресу, повне ім'я, місце роботи, номінацію, у якій берете участь, зробіть на роботі помітку: "На конкурс".

Матеріали надсилайте на адресу редакції журналу "Українська література в загальноосвітній школі".

Ми дякуємо всім, хто вже надіслав матеріали на конкурс, кращі з яких будуть надруковані у нашому часописі.